

GRZEGORZ CETNER

*Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich  
Oddział w Poznaniu*

## **ORGANIZACJA DORADZTWA ROLNICZEGO W REPUBLICE IRLANDII NA PRZYKŁADZIE HRABSTWA KILDARE <sup>1</sup>**

### **1. Wstęp**

Republika Irlandii pod względem obszaru zajmuje 6.900.000 ha - co przekładając na polskie warunki wynosi np. 2,31 razy więcej od Wielkopolski – i podzielona jest na hrabstwa (county), które mogą być odpowiednikiem polskich powiatów. Podstawową jednostką doradczą jest biuro doradcze umiejscawiane na poziomie hrabstwa. Bezpośrednio biura te podlegają jednej centralnej siedzibie, która do niedawna znajdowała się w stolicy kraju, w Dublinie. Z powodów ekonomicznych (redukcja zatrudnienia, wysokie koszty utrzymania budynku w mieście) budynek został sprzedany, a siedziba jest przenoszona o około 120 km, na tereny wiejskie.

Rolnictwo irlandzkie oparte jest na hodowli (bydło i owce). Uprawami polowymi zajmuje się niewielki odsetek gospodarstw (9 % gruntów rolnych). W krajobrazie irlandzkim dominują łąki i pastwiska (razem 80% powierzchni rolnej kraju). Średnia powierzchnia irlandzkiego gospodarstwa rolnego wynosi 32 ha (w Polsce ok. 9,5 ha), liczba gospodarstw 135.000 (w Polsce ponad 1,8 miliona) i ciągle spada. Irlandzcy doradcy prognozują, że jeszcze blisko ¼ farm zaprzestanie swej działalności w przeciągu kolejnych kilku lat. Ponad połowa gospodarstw korzysta z programów rolno-środowiskowych, a zmiany w tych programach dają nadzieję objęcia nimi ⅔ farm [Fact... 2003].

Doradztwo rolnicze w Republice Irlandii prowadzone jest głównie przez Teagasc (czyt. czagas), krajową instytucję podległą Departamentowi Rolnictwa i Żywności (w randze ministerstwa). Nie jest jednak jedyną działalnością tej

---

<sup>1</sup> Artykuł przygotowany w efekcie 2-tygodniowego wyjazdu szkoleniowego w ramach projektu bliźniaczego pn.: „Krajowy System Doradztwa Rolniczego”.

instytucji. Teagasc prowadzi działalność badawczą, a także kieruje szkołami rolniczymi Irlandii. Badania, oświata, a także doradztwo rolnicze posiadają jedno kierownictwo. Oprócz Teagasc współistnieją na rynku usług doradczych inne, prywatne firmy konsultingowe, prowadzące zazwyczaj działalność w okrojonym zakresie, np. doradztwo technologiczne lub pomoc w sporządzaniu biznes-planów itp. (pod tym względem polskie spektrum usługodawców zaczyna wyglądać podobnie, głównie w wyniku okazji jaką dla wielu podmiotów stał się program SAPARD i zapowiadane, poakcesyjne instrumenty finansowania rolnictwa i obszarów wiejskich). Doradztwo prowadzone przez Teagasc, podobnie jak przez inne instytucje doradcze, jest płatne.

Dane porównawcze dotyczące rolnictwa irlandzkiego i polskiego przedstawia tabela 1.

Tabela 1

## Porównanie rolnictwa Irlandii i Polski

| Kategoria                                    | IRLANDIA                                                                         | POLSKA                                                                           |
|----------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| Powierzchnia kraju                           | 6.900.000 ha<br>(0,22 x Polska)                                                  | 31.268.502 ha<br>(4,53 x Irlandia)                                               |
| Użytki rolne                                 | 4.400.000 ha<br>(64%)                                                            | 16.899.300 ha<br>(54%)                                                           |
| Użytki leśne                                 | 650.000 ha<br>(9,4%)                                                             | 9.089.500 ha<br>(29,1%)                                                          |
| Wykorzystanie użytków rolnych<br>(w %)       | łąki/pastwiska – 80%<br>uprawy polowe – 9%<br>pastwiska trudne, górskie – 11%    | łąki/pastwiska – 21,1%<br>uprawy polowe – 77,3%<br>sady – 1,6%                   |
| Zatrudnienie w sektorze rolno-<br>spożywczym | 9,5 %<br>pracujących                                                             | 28,87%<br>pracujących                                                            |
| Liczba gospodarstw                           | 136.500                                                                          | 1.881.642                                                                        |
| Liczba osób pracujących<br>w gospodarstwach  | 240.100                                                                          | 4.236.609                                                                        |
| Średnia wielkość gospodarstwa                | 32 ha                                                                            | 9,54 ha                                                                          |
| Liczebność zwierząt                          | bydło = 6.332.800<br>owce = 4.828.500<br>świnie = 1.781.500<br>drób = 13.208.400 | bydło = 5.501.000<br>owce = 345.300<br>świnie = 18.707.000<br>drób = 198.783.500 |
| Powierzchnie pod uprawami                    | zboża = 299.300 ha<br>ziemniaki = 15.400 ha<br>buraki cukrowe = 31.300 ha        | zboża = 8.294.000 ha<br>ziemniaki = 803.000 ha<br>buraki cukrowe = 303.000 ha    |

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z literatury [Fact... 2003, Rocznik... 2002].

## 2. Hrabstwo Kildare, czyli przykładowy obszar działania doradcy

### 2.1. Krótka charakterystyka

Powierzchnia hrabstwa Kildare to 166.172 ha. 20% tego areału, a więc 33.587 ha, zakwalifikowano do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Średnia powierzchnia gospodarstwa na tym terenie to 56 ha - należy ona do największych w kraju. Głównym kierunkiem produkcji rolnej hrabstwa, podobnie jak i całego kraju, jest hodowla bydła mięsnego. Zarejestrowanych jest 2400 właścicieli stad (wszystkich jest około 3000), co w praktyce oznacza, że hodowlę tę prowadzi się prawie w każdym gospodarstwie. Krowy mamki hodowane są w 950 farmach, a średnia wielkość stada to 19 krów. 90% produkcji wołowiny jest eksportowana poza obszar hrabstwa (w większości także i kraju).

Rolnicy w 723 gospodarstwach zajmują się uprawami, z czego powierzchnia 165 gospodarstw przekracza 50 ha, a 57 gospodarstw to farmy większe niż 100 ha. Główne uprawy to jęczmień jary i ozimy (browarny i paszowy), pszenica ozima, buraki cukrowe, ziemniaki i uprawy strączkowe.

W hrabstwie Kildare jest 685 stad owiec. Są to w większości duże stada. Tylko 40% stad ma mniej niż 200, a 20% mniej niż 100 maciurek. Jest to potężna gałąź irlandzkiego rolnictwa, nie mniej jednak w roku 2001 na terenie hrabstwa zaobserwowano spadek ilości stad o 10%.

Produkcja mleka umiejscowiona jest w 249 gospodarstwach. Silnie rozwijającą się gałęzią dywersyfikującą działalność rolniczą na terenie hrabstwa jest szkółkarstwo. Znajduje się tutaj 29 szkółek, których produkcja to więcej niż 25% produkcji szkółkarskiej całego kraju. Branża ta notuje stały wzrost szacowany na 5% w skali roku [County... 2003].

### 2.2. Kadra doradcza hrabstwa Kildare

Siedzibą biura doradczego hrabstwa jest Naas (czyt. Nees), niewielkie miasteczko położone na południowy zachód od Dublina. W biurze Teagasc pracuje 15 doradców, pod kierownictwem Larryego O'Loughlina (Chief Agricultural Officer). 6 osób to doradcy ds. rozwoju rolnictwa (Agriculture Development Officer), zajmujący się poszczególnymi branżami. Ich liczba i zakres działania waha się pomiędzy hrabstwami, co wiąże się zarówno z wielkością hrabstw, ilością gospodarstw na ich terenie oraz z kierunkami prowadzonej produkcji. W Naas poszczególni doradcy to specjaliści z dziedzin: bydło mięsne i owce (1 osoba), bydło mięsne i konie (1), produkcja mleka (2), uprawy polowe (1) i ogrodnictwo (1). Ponadto jedna osoba zajmuje się zagadnieniami wiejskiego gospodarstwa domowego i ekstensyfikacją rolnictwa. Oprócz kadry doradczej zatrudnionych jest 3 pracowników technicznych, jedna osoba zarządzająca kadrami, oraz trzy osoby do prac biurowych.

Oprócz biura w Naas istnieje pomocnicze biuro w Athy, gdzie pracuje 6 osób – połowa z nich to doradcy ds. rozwoju rolnictwa (uprawy – 1 osoba; edukacja i BHP – 1; programy rolno-środowiskowe – 1), a druga połowa to urzędnicy biurów.

Łącznie zatem, na terenie hrabstwa, w strukturze Teagasc pracuje 21 osób [County... 2003].

Doradcy przyjmują klientów w biurze, w godzinach od 9.30 do 11.00, po czym wykonują inne czynności doradcze (rodzaje podejmowanej działalności wymieniano w pkt. 3.5. i 3.6.).

### **3. Planowanie działalności doradczej**

#### **3.1. Plan działalności na terenie hrabstwa**

Teagasc, jak każda instytucja działająca na wolnym rynku usług, w tym usług doradczych, przyjęła strategię długofalowego planowania, w której określone zostały grupy celowe (klienci) usług doradczych i szkoleniowych, kluczowe działania i inicjatywy jakie są do podjęcia w okresie objętym strategią. Elementem przyjętej strategii jest program, określony mianem Biznes-planu Hrabstwa Kildare, obejmujący aktualnie okres 2001-2006, a więc okres pokrywający się z okresem planistycznym UE. Nie jest to przypadkowe, jako że każdy nowy okres planistyczny przynosi w krajach UE pewnego rodzaju rewolucje w zakresie Wspólnej Polityki Rolnej czy też polityki strukturalnej, toteż i zadania doradztwa rolniczego dopasowują się za każdym razem do nowych wyzwań z tym związanych.

Uszczegółowieniem programu jest wydawany corocznie, precyzyjnie określający rodzaje i liczbę zadań dla doradztwa, roczny plan „Teagasc County Kildare Business Plan 2003” [County... 2003]. Dyskusja nad nim rozpoczyna się w styczniu. Doradcy na terenie hrabstwa analizują dane statystyczne dotyczące gospodarstw na ich terenie, w szczególności zmian w strukturze rolnictwa w hrabstwie, w wyniku czego możliwe są do określenia potrzeby w zakresie ich działań. Za poszczególne branże odpowiedzialni są doradcy. To oni analizują sytuację, planują liczbę działań i określają wskaźniki ich wykonalności oraz – co ważne – skuteczności. Wskaźnikami wykonalności (performance indicators) są: liczba klientów, opracowanych wniosków, planów, przeprowadzonych demonstracji czy spotkań grup dyskusyjnych itp. Natomiast podstawowym wskaźnikiem skuteczności (effectiveness indicator) jest wysokość pomocy, wyrażona w Euro, jaka trafiła do danego gospodarstwa z funduszy UE w wyniku podjętych działań doradczych oraz ogólny wynik finansowy gospodarstwa.

Ostateczna wersja planu rocznego jest publikowana w marcu i jest dostępna do wglądu w siedzibie Teagasc. Jest ona przesyłana także do Departamentu Rolnictwa i Żywności, do Dublina, lecz raczej jako forma informacji o podejmowanych lokalnie działaniach, a nie jako podstawa do określania budżetu danej

jednostki. Budżet bowiem określany jest ogólnie przez ministerstwo. Ogólnie dostępna kwota z budżetu narodowego, przeznaczona na doradztwo jest dzielona przez liczbę doradców w kraju, a następnie przydzielana każdej jednostce doradczej w wysokości odpowiadającej liczbie doradców w niej pracującej. Należy jednak wiedzieć, że budżet państwa jest tylko częścią środków z jakich utrzymuje się Teagasc. Pozostała część budżetu pochodzi z opłat pobieranych od klientów (rolników) za poszczególne usługi (przykładowy cennik usług podano w pkt. 3.6. artykułu). Zasilanie Teagasc przez budżet państwowy ma stałą tendencję spadkową.

### 3.2. Plan roczny działania Teagasc na przykładzie Kildare

Plan działania Teagasc odzwierciedla priorytety rozwojowe gospodarstw hrabstwa i jest formułowany na drodze dyskusji i szerokich konsultacji prowadzonych wśród grona doradczego. Priorytety te są zbieżne z europejskimi tendencjami w rozwoju rolnictwa i brzmią następująco:

- Wzrost konkurencyjności, adaptacja niskonakładowych technologii oraz dostosowywanie gospodarstw do stosowanych praktyk rynkowych.
- Wspieranie rozwoju obszarów wiejskich oraz procesów dywersyfikacji działalności rodzin rolniczych w celu poprawy ekonomicznej żywotności gospodarstw rodzinnych, poprzez wskazywanie i odkrywanie rolniczych i poza rolniczych możliwości.
- Rozwój rolnictwa zrównoważonego, opartego na minimalizacji negatywnego wpływu działalności rolniczej na środowisko naturalne.
- Zapewnienie rolnikom wiadomości, umiejętności i technologii w celu osiągnięcia standardów bezpieczeństwa żywności i standardów jakościowych.

Plan roczny działalności jednostki doradczej w Naas [County... 2003] zawiera:

- analizę dynamiki zmian w liczbie gospodarstw na terenie hrabstwa, z podziałem na kierunki gospodarowania (obejmującą 3 lata historyczne, rok bieżący i prognozę na 3 kolejne lata. Analiza ta pokazuje także zestawienie liczby gospodarstw rolników zatrudnionych tylko w rolnictwie i dwuzawodowców, liczbę rolników odchodzących na emeryturę i młodych rolników rozpoczynających działalność rolniczą;
- zestawienie ilości gospodarstw posiadających znaczną działalność poza rolniczą (ogrodnictwo, pieczarkarnie, szkółkarstwo, konie sportowe). Jako ciekawostkę należy potraktować fakt, że w grupie tych farm zakwalifikowano gospodarstwa uprawiające ziemniaki. Jest to jednak mniej dziwne, gdy porównamy liczbę tych gospodarstw (28) z liczbą gospodarstw podejmujących hodowlę bydła mięsnego (2.220) czy owiec (670), a nawet koni sportowych (100);

- opisową charakterystykę gospodarstw, z podziałem na cztery klasy żywotności ekonomicznej (żywotne; gospodarstwa dwuzawodowe; nieżywotne prowadzone przez młodych rolników i nieżywotne, małe, prowadzone przez osoby starsze) – opisany w pkt. 3.3.;
- tabelaryczne zestawienie maszyn i wyposażenia gospodarstw hrabstwa;
- programy branżowe działań doradczych, noszące odpowiednio nazwy: uprawy; bydło mięsne; mleko; owce; szkółkarstwo; konie; program dywersyfikacyjny; program zalesieniowy; program rent strukturalnych w połączeniu z rozpoczęciem działalności przez młodych rolników; program środowiskowy; program rolnictwa ekologicznego; edukacja; BHP (zawartość programów opisana została w pkt. 3.4., a przykładowy program z zakresu upraw znajduje się w pkt. 3.5.);
- tabelaryczne ujęcie cennika usług doradczych – wybrane pozycje z cennika w pkt. 3.6.;
- kalendarz głównych działań doradczych (obejmujący: pokazy, wizytacje, seminaria, kursy, imprezy);
- spis kadry doradczej wraz ze wskazaniem zakresu działalności poszczególnych osób i telefonami kontaktowymi do doradców.

### 3.3. Podział gospodarstw pod względem żywotności ekonomicznej

Jest to jedna z najbardziej interesujących części planu działania doradztwa. Zdanie sobie bowiem sprawy z faktycznej struktury gospodarstw, z ilości gospodarstw danego typu, daje bowiem dopiero pełną informację o poszczególnych grupach klientów doradztwa, czego nie możemy się dowiedzieć z wyciągniętych średnich. Znając ilość gospodarstw i procentowy ich podział na grupy ekonomicznej żywotności, możliwe jest zaplanowanie różnorodnych działań – zupełnie innych dla każdej z grup.

Plan Teagasc w hrabstwie Kildare dzieli gospodarstwa na cztery grupy, w zależności od żywotności (viable status) [County... 2003]:

- a) **gospodarstwa żywotne** (viable): większe gospodarstwa, najczęściej o powierzchni powyżej 50 ha, wysoko zaawansowane inwestycyjnie. Ponad jedna trzecia rolników hrabstwa należy do tej grupy. Najczęściej są to farmy hodowli bydła mięsnego, mlecznego, owiec lub prowadzące uprawy polowe na dużą skalę. Usługi skierowane do tej grupy mają wspólną nazwę „usług technologiczno-biznesowych” (The Technology and Business Service);
- b) **gospodarstwa dwuzawodowe** (part-time farmers): reprezentują 40% rolników hrabstwa. Ocenia się, że trend zmniejszania się ilości gospodarstw z pierwszej grupy i zwiększania się ilości gospodarstw dwuzawodowców utrzyma się przez kolejne lata. Usługi skierowane do tych farm noszą

nazwę „usług żywotności gospodarstwa” (Farm Viability Service) i obejmują między innymi program dywersyfikacyjny (Opportunities Program), odpowiednik narzędzia „Różnicowanie działalności rolniczej i poza rolniczej na obszarach wiejskich”, jakie jest przewidziane dla polskich gospodarstw w ramach „SPO Rolnictwo” po akcesji do UE;

- c) **gospodarstwa nieżywotne, młodzi rolnicy** (non-viable, young): posiadane przez osoby zatrudnione poza rolnictwem. Usługi doradcze mogą obejmować te gospodarstwa w zakresie pomocy w prowadzeniu działalności poza rolniczej na wsi (Farm Viability Service, jw.). 7% gospodarstw hrabstwa należy do tej grupy;
- d) **gospodarstwa nieżywotne, małe, starsi rolnicy** (non-viable, old and very small) stanowią 20% całości gospodarstw. Ilość ich ciągle spada. Dochód ich uzależniony jest od płatności bezpośrednich i pomocy społecznej (Farm Viability Service, jw.).

Powyższy podział oparty jest o liczbę uzyskiwanych przez gospodarstwo tzw. jednostek dochodowych (income units, JD), za pomocą których określa się dochodowość farmy. Każdy rodzaj zwierząt hodowlanych i każda jego grupa wiekowa lub przeznaczenie zwierząt mają przypisane standardowe jednostki dochodowe. Ilość JD z całego gospodarstwa należy więc skalkulować poprzez przemnożenie faktycznego stanu zwierząt przez standardowe jednostki. Natomiast jednostki dochodowe z produkcji mlecznej wylicza się poprzez podzielenie posiadanej przez gospodarstwo kwoty mlecznej przez 1818 litrów, co jest odpowiednikiem 1 JD (na przykład gospodarstwo posiadające kwotę 241.969 l wypracowuje z niej 133,09 JD). W przypadku owiec liczy się liczba macierek po okresie zimowym. Każda z nich to 0,15 JD. Koń to 1 JD, brojler kurzy lub kura nioska to 0,003 JD. 1 JD to także 1 ha łąk, zbóż, upraw roślin strączkowych lub 1 ha odłogu. 2 JD to 1 ha ziemniaków, buraków cukrowych lub upraw intensywnych takich jak truskawki czy sad jabłoniowy. Hektar upraw szklarniowych lub szkółek to aż 125 JD.

Gospodarstwa wypracowujące powyżej 100 JD należą do pierwszej grupy z wymienionych powyżej, inne do pozostałych trzech grup<sup>2</sup>.

Jednostki dochodowe służą nie tylko podziałowi gospodarstw stosowanemu w celach doradczych, ale przede wszystkim określają dostępność do środków finansowych w ramach poszczególnych narzędzi wsparcia UE. Taki sam system oceny żywotności ekonomicznej gospodarstw, służący weryfikacji beneficjentów poszczególnych narzędzi wsparcia finansowego UE, przyjęty będzie w Polsce. Obecnie trwają prace nad uszczegółowieniem sposobów naliczania jednostek dochodowych.

<sup>2</sup> Dane nt. JD zebrano na podstawie przykładowych dokumentacji wniosków o dofinansowanie składanych przez rolników irlandzkich, udostępnionych przez Teagasc.

### 3.4. Plany branżowe działań doradczych

Doradcze plany branżowe stanowią główną część planu działania instytucji doradczej na szczeblu hrabstwa. Określają one:

- udział danej branży w strukturze hrabstwa;
- cele działania doradztwa w obrębie danej branży;
- sposoby osiągnięcia tych celów;
- wskaźniki wykonania działań doradczych;
- wskaźniki efektywności tych działań;
- tabelaryczne ujęcie liczbowe poszczególnych działań doradczych zaplanowanych do zrealizowania na przestrzeni danego roku;
- efekt finansowy jaki przyniesie gospodarstwom rolnym danej branży realizacja planu;
- doradców zajmujących się daną branżą (wraz z krótką informacją o każdej osobie, zdjęciem i telefonem kontaktowym).

Plan branżowy w sposób skondensowany podaje informacje jakimi narzędziami operować będą doradcy zajmujący się daną branżą (np. produkcją owiec) w kontaktach z ich klientami w celu podniesienia kwalifikacji rolników i poprawy finansowej sytuacji gospodarstw. Przykładowa zawartość branżowego programu działań doradczych na rok 2003 zamieszczona została w punkcie 3.5.

### 3.5. Przykład planu działań doradczych – branża: uprawy polowe (wybrane zapisy)

#### Struktura upraw w hrabstwie

W roku 2002 o dopłaty do powierzchni upraw ubiegało się 712 gospodarstw. Z tej grupy 165 gospodarstw ubiegało się o dopłaty do więcej niż 50 ha, a 57 gospodarstw o dopłaty do więcej niż 100 ha. Główne uprawy to jęczmień, pszenica ozima, burak cukrowy, ziemniaki, strączkowe (na mniejszą skalę). Na południu hrabstwa w uprawie zbóż stosuje się zmianowanie, a na północy stałą uprawę zbóż na tym samym obszarze. W 2002 r. ogólna powierzchnia objęta dopłatami wyniosła 29.784 ha, z czego zboża szacuje się na 25.680 ha, odłogi na 3.245 ha, kukurydzę na 568 ha, białkowe na 247 ha i oleiste na 43 ha [County... 2003]).

#### Cele planu doradczego

Główne cele programu doradczego z zakresu upraw to;

- Poprawa dochodowości i żywotności gospodarstw prowadzących uprawy;
- Osiągnięcie satysfakcjonujących nadwyżek z produkcji zbóż poprzez redukcję kosztów;
- Optymalizacja płatności bezpośrednich;
- Wdrożenie planu zarządzania składnikami nawozowymi.

**Cele będą osiągnięte poprzez:**

- wyższe plony i obniżkę kosztów;
- optymalizację doboru różnych upraw w obrębie gospodarstwa z uwzględnieniem użyteczności gruntów, mającą na celu maksymalizację dopłat bezpośrednich;
- promocję rolnictwa przyjaznego środowisku i wdrażania kodeksu dobrych praktyk rolniczych (próbki glebowe, normy nawozowe i normy użycia środków ochrony roślin, uczestnictwo w programie zapewniania jakości).

**Wskaźniki wykonania działań doradczych:**

- liczba klientów płatnych,
- liczba monitorowanych farm,
- liczba wykonanych analiz glebowych,
- liczba ulotek informacyjnych, gazetek,
- liczba rolników uczestniczących w kursie planowania działalności gospodarstwa rolnego,
- liczba rolników składająca wnioski o dofinansowanie z funduszy krajowych i narzędzi wsparcia UE,
- liczba seminariów, wizyt w gospodarstwach i liczba uczestników tych wizyt,
- liczba grup dyskusyjnych dotyczących upraw w hrabstwie Kildare.

**Wskaźniki efektywności podjętych działań:**

- wykazane przez monitorowane farmy przychody i koszty,
- liczba uczestników w grupach dyskusyjnych,
- liczba klientów stosująca planowanie nawożenia w gospodarstwie,
- liczba klientów stosująca się do kodeksu dobrej praktyki rolniczej i do zasad BHP,
- liczba klientów stosująca się do założeń systemu zapewnienia jakości ziarna zbóż.

Tabela 2

Liczba działań doradczych i wskaźniki działania – uprawy polowe w 2003 r.

| Działanie lub wskaźnik                       |        |
|----------------------------------------------|--------|
| Liczba klientów                              | 192    |
| Farmy monitorowane                           | 1      |
| Grupy robocze / ich spotkania                | 2 / 20 |
| Gazetki (dane dotyczące upraw, plonów)       | 10     |
| Seminaria                                    | 3      |
| Narzędzia wsparcia UE (wypełnianie wniosków) | 300    |
| Analizy glebowe                              | 250    |
| Kursy prowadzenia działalności rolnej        | 2      |
| Komercyjne monitorowanie upraw               | 8      |

### **Efekt finansowy podejmowanego działania**

Zredukowanie kosztów bezpośrednich do 99 Euro/t. Rolnicy produkujący zboża mają mały wpływ na oferowaną im cenę, ale mogą mieć wpływ na redukcję niektórych kosztów. W chwili obecnej badania wskazują, że koszty bezpośrednie produkcji zbożowej wynoszą 102 Euro/t. Przeprowadzenie działań doradczych objętych planem spowoduje w skali hrabstwa Kildare redukcję kosztów produkcji zbóż o około 1.950.000 Euro.

### **Program realizują:**

Nazwiska doradców i telefony kontaktowe, krótka notatka o doradcach, wraz z fotografią.

### **3.6. Cennik usług doradczych Teagasc (wybrane pozycje)**

Jak już wspomniano w punkcie 3.3 gospodarstwa irlandzkie podzielone zostały na 4 kategorie pod kątem żywotności ekonomicznej. Podstawą tego podziału jest dochód gospodarstwa wyrażony w jednostkach dochodowych (JD). Pierwsza kategoria gospodarstw (gospodarstwa żywotne), korzystając z usług Teagasc zakwalifikowana została do pakietu usług pod nazwą „usług technologiczno-biznesowych” (The Technology and Business Service). Gospodarstwa te wypracowują powyżej 100 jednostek dochodowych (JD) [Cennik... 2003].

Usługi doradcze dla tych gospodarstw podzielono na trzy pakiety:

- **podstawowy pakiet usług** (konsultacje w biurze dotyczące dopłat „powierzchniowych”, konsultacje telefoniczne, sporządzanie rocznego bilansu gospodarowania, zaproszenia na seminaria i lokalne wydarzenia organizowane przez Teagasc, dostarczanie ulotek oraz magazynu „Today's Farm”);
- **pakiet usług biznesowych** (informacje rynkowe, marketingowe, ekonomika gospodarstwa itp.);
- **pakiet usług biznesowo-technologicznych** (jw. + informacje dotyczące nowości w technologii produkcji).

Ceny powyższych pakietów w zależności od ilości wypracowanych JD podano w tabeli 3.

Tabela 3

Usługi technologiczno-biznesowe dla gospodarstw o dochodzie powyżej 100 JD  
(The Technology and Business Service)

| Ilość wypracowanych JD | Podstawowy pakiet usług | Pakiet usług biznesowych | Pakiet usług biznesowo-technologicznych |
|------------------------|-------------------------|--------------------------|-----------------------------------------|
| 101 – 150              | 198                     | 283                      | 315                                     |
| 151 – 200              | 211                     | 324                      | 384                                     |
| Powyżej 200            | 211                     | 354                      | 468                                     |

Ceny w tabeli w Euro/rok.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Cennik... 2003].

Gospodarstwa wypracowujące poniżej 100 JD to gospodarstwa pozostałych trzech kategorii wymienionych w pkt. 3.3 czyli: gospodarstwa dwuzawodowców, gospodarstwa nieżywotne, prowadzone przez młodych rolników oraz gospodarstwa nieżywotne, małe, prowadzone przez osoby starsze. Wszystkie trzy kategorie należą do klientów pakietu usług pod nazwą „usługi żywotności gospodarstwa” (Farm Viability Service).

Usługi doradcze dla gospodarstw tej grupy również są podzielone na trzy zasadnicze części:

- **podstawowy pakiet usług** (zakres tak jak w przypadku gospodarstw żywotnych ekonomicznie);
- **inne programy** (usługi dotyczące pomocy w aplikacji o środki finansowe ze schematów pomocowych UE, z wyjątkiem wymienionych niżej w tekście itp.);
- **usługi dodatkowe** (wizyty w gospodarstwie, udział w grupach dyskusyjnych).

Dla tych gospodarstw cennik usług doradczych zróżnicowany jest według innej skali żywotności – do 50 JD oraz od 51 do 100 JD (tabela 4).

Tabela 4

Usługi żywotności ekonomicznej dla gospodarstw o dochodzie do 100 JD  
(Farm Viability Service)

| Ilość wypracowanych JD | Podstawowy pakiet usług (opłata roczna) | Inne programy | Usługi dodatkowe                      |                                             |
|------------------------|-----------------------------------------|---------------|---------------------------------------|---------------------------------------------|
|                        |                                         |               | Wizyta w gospodarstwie (jedenorazowo) | Udział w grupie dyskusyjnej (opłata roczna) |
| 0 – 50                 | 64                                      | gratis        | 25                                    | 51                                          |
| 51 - 100               | 115                                     |               | 38                                    | 77                                          |

Ceny w tabeli w Euro.

Źródło: Jak tabela 3.

Dodatkowe opłaty związane są następującymi usługami (przykładowe opłaty w Euro):

- **opracowanie planu rolno-środowiskowego** dla gospodarstwa, w zależności od powierzchni farmy: 0 – 15 ha: 410 Euro; 16 – 23 ha: 515 Euro; 24 – 31 ha: 630 Euro; 32 – 39 ha: 790 Euro; 40 – 48 ha: 950 Euro oraz 9,65 Euro za każdy dodatkowy hektar powyżej 48 ha. Jeżeli gospodarstwo realizuje dodatkowe komponenty związane z programem rolno-środowiskowym i opracowywany plan ma je objąć, wtedy każdy komponent podwyższa cenę planu, np. rolnik realizujący w swym gospodarstwie komponent „rolnictwo ekologiczne” zapłaci za plan rolno-środowiskowy dodatkowe 115 Euro. Ponadto każdy rolnik opłacający roczną opłatę (czyli korzystający z usług doradczych w sposób stały), jeśli jest objęty działaniami rolno-środowiskowymi, płaci za usługi doradcze dodatkowo:

w gospodarstwach poniżej 22 ha - 10% uzyskanych płatności z tego tytułu, ale tylko do 330 Euro; w gospodarstwach o powierzchni 22 – 40 ha - 390 Euro i przy powierzchni powyżej 40 ha - 480 Euro.

- opracowanie wniosków o dofinansowanie w ramach następujących schematów pomocy UE: „**Gospodarka odchodami zwierzęcymi**” (Farm Waste Management Scheme), „**Higiena w hodowli bydła mlecznego**” (Dairy Hygiene Scheme), „**Różnicowanie działalności gospodarstw rolnych**” (Alternative Enterprise Scheme) wynosi dla gospodarstw do 100 JD - 192 Euro, a powyżej 100 JD - 321 Euro za wniosek. Każdy kolejny wniosek przygotowywany jest 50% taniej;
- opracowanie wniosku o dofinansowanie w ramach schematu „**Młody rolnik**” (Installation Scheme) - 256 Euro za wniosek;
- opracowanie wniosku o **Rentę Strukturalną** (Early Retirement Scheme), w przypadku, gdy obejmujący gospodarstwo należy do rodziny rolnika zdającego kosztuje 850 Euro, a w sytuacji, gdy jest to osoba spoza rodziny - 1 070 Euro. Natomiast jeśli rolnik przekazuje gospodarstwo więcej niż jednej osobie 1 340 Euro.

Dla osób nie wnoszących opłat rocznych za pakiet podstawowy - co jest równoważne z opłatą „członkowską” - a korzystających z usług doradczych tylko w sposób dorywczy, ceny za poszczególne usługi są wyższe. Na przykład wizyta doradcy w gospodarstwie kosztuje 83 Euro, a konsultacja w biurze (do 2 godzin) 38 Euro. Pomoc w wypełnianiu wniosków o dofinansowanie z różnych schematów pomocy UE jest udzielana tylko stałym klientom Teagasc, lub osobom, które od momentu jej uzyskania zadeklarują chęć wniesienia opłaty rocznej za usługi. Wszystkie wymienione ceny zawierają podatek VAT (dla rolnika indywidualnego - 13,5% a dla członka spółdzielni - 21%).

#### 4. System przepływu informacji w doradztwie rolniczym Teagasc

Tym co spowodowało, że doradztwo rolnicze w Irlandii odniosło sukces na polu współpracy z rolnikami, uwidaczniający się m.in. w wysokim procencie wykorzystania środków UE skierowanych na obszary wiejskie, jest między innymi doskonale zorganizowany system informacji wspierający działania doradcze. Obejmuje on zarówno proste formy stosowane z powodzeniem także i od lat w Polsce – spotkania, szkolenia, gazetki, broszury, ulotki itd. – ale przede wszystkim doskonałe wykorzystanie nowoczesnych technik komputerowych.

Większość rolników, będących klientami Teagasc jest odbiorcami informacji bieżącej w postaci e-mail. Znajdują się oni na liście wysyłkowej w swej jednostce doradczej i automatycznie otrzymują informację o każdej istotnej zmianie mającej wpływ na funkcjonowanie gospodarstwa, począwszy od zagadnień technologicznych, po zmiany w WPR, a więc m.in. w płatnościach dla danego go-

spodarstwa. Ponadto Teagasc operuje wzorową stroną internetową, na której umieszczane są wszelkie bieżące informacje rolnicze.

Natomiast do dyspozycji doradców rolniczych zorganizowano sieć wewnętrzną (intranet), dzięki której doradca ma do dyspozycji szereg gotowych narzędzi doradczych. Sieć ta jest chroniona przez hasła dostępowe i unikalne nazwy użytkowników. Po zalogowaniu się do sieci (ze strony internetowej Teagasc – [www.teagasc.ie](http://www.teagasc.ie)) doradca może pobrać gotowe materiały szkoleniowe (całe prezentacje Power Point, teksty skryptów, ulotek itd.), szczegółową informację dotyczącą poszczególnych schematów wsparcia UE, a także gotowe wzory plakatów informacyjnych i inne gotowe opracowania. Taki system ułatwia w dużym stopniu pracę doradcą i pozwala uniknąć niepotrzebnego, wielokrotnego opracowywania tych samych materiałów. Stronę internetową oraz koordynację zawartości intranetu prowadzą na poziomie krajowym pracownicy centrali Teagasc, a treści merytoryczne uzgadniane są w ścisłej współpracy z ministerstwem.

Irlandzki system informacji na rzecz doradztwa to także proceduralnie określony system przekazywania zapytań i odpowiedzi, dotyczących kwestii spornych, na które brak jednoznacznej interpretacji na poziomie lokalnej jednostki doradczej. Zapytania kierowane są do centrali Teagasc w postaci e-mail, gdzie opracowują je specjaliści odpowiedzialni za poszczególne tematyki. W przypadku dalszego braku odpowiedzi interpretacji dokonuje się wspólnie z odpowiednim pracownikiem ministerstwa, w ramach tzw. zespołów konsultacyjnych.

Użytkowanie narzędzi elektronicznych i programów komputerowych dawno wkroczyło pod strzechy irlandzkich gospodarstw. Prężne farmy dysponują komputerowymi bazami danych na temat ich produkcji, w szczególności programami związanymi z produkcją zwierzęcą. Są to zarówno programy koordynujące np. zadawanie pasz, dojenie, które jednocześnie gromadzą dane statystyczne dotyczące poszczególnych zwierząt, programy optymalizujące płatności UE, kontrolujące liczebność stada, przypadającą na powierzchnię użytków zielonych liczbę DJP itp. Zdarza się, że prowadzona w ten sposób przez gospodarza dokumentacja jest dokładniejsza od danych jakie posiadają kontrolujący farmę pod kątem dopłat urzędnicy ministerstwa. Rolnictwo irlandzkie najprawdopodobniej nie jest najbardziej zaawansowane w skali europejskiej na niwie zastosowań technik komputerowych (choćby w porównaniu z Danią, gdzie np. stosuje się techniki GPS w pobieraniu próbek glebowych i komputerowym nawożeniu pól), nie mniej jednak można zauważyć, że komputer stał się dla wielu irlandzkich farmerów codziennym narzędziem służącym prawidłowemu zarządzaniu gospodarstwem.

Są to cenne wzorce do zaadoptowania na polski grunt, gdzie nadal panuje chaos informacyjny, a najczęstszym źródłem informacji dla rolnika są media, które nierzadko podają informację cząstkową, czasem błędną. Doradcy natomiast otrzymują niezbędną informację często za późno lub muszą jej poszukiwać w rozrzuconych źródłach, w sposób nieskoordynowany, na zasadzie przypadku.

Prowadzi to do sytuacji, w której rolnicy bombardują doradców pytaniami, na które nie można udzielić szybkiej odpowiedzi, zaś uzyskiwana przez doradcę w sposób dorywczy informacja jest niepewna, niepotwierdzona. Dlatego bardzo istotnym wydaje się opracowanie systemu gromadzenia i przetwarzania informacji na rzecz doradztwa rolniczego w Polsce. Pierwsze działania w tym kierunku podjęło Krajowe Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w ramach współpracy z ekspertami Irlandii, Szkocji i Anglii, o której poniżej, w pkt. 6.

## **5. Tendencje w rozwoju instytucji doradczej i nowe wyzwania doradcze**

Tendencje rozwoju doradztwa to ściśle odzwierciedlenie przemian zachodzących w rolnictwie. Zmieniający się rynek, nowe kierunki gospodarowania, odchodzenie od tradycyjnego rolnictwa na rzecz wielorakich działań pozarolniczych na obszarach wiejskich, poszukiwanie dochodu w działaniach alternatywnych, oszczędnych technologiach, redukcja kosztów produkcji – wszystko to rodzi problemy, które mogą być rozwiązywane z udziałem doradztwa rolniczego.

W związku z powyższym przedmiot działania doradcy, tak jak i rolnika, ulega znacznemu rozszerzeniu. Zagadnienia technologii podstawowych kierunków produkcji pozostają domeną działania mniejszej grupy doradców, natomiast obserwując pracę doradcy w krajach UE, w tym Irlandii, gros czasu pracy doradczej poświęcane jest zagadnieniom związanym z pomocą finansową UE skierowaną do gospodarstw rolnych (optymalizacja dopłat, sporządzanie wniosków o płatności bezpośrednie i z pozostałych schematów UE, pomoc w sporządzaniu planów rolno-środowiskowych, biznes-plany itd.). Zagadnienia te to bliska przyszłość dla polskich doradców rolniczych. Z pewnością od przyszłego roku (przystąpienie do UE), wystąpi olbrzymi popyt na różnorodne usługi doradcze wywołany problemami związanymi z ich realizacją. Wszak dla polskiego rolnika tematyka ta będzie zupełnie nowa.

Wspominałem we wstępie, że Teagasc dostosowując się do zmian w rolnictwie spotyka na swej drodze szereg związanych z tym problemów. Oprócz zmiany charakteru usług, do którego irlandzkie doradztwo już się przystosowało (Irlandia weszła w struktury UE w roku 1973), podstawowym problemem jest zmniejszanie się liczby potencjalnej klienteli (coraz mniej gospodarstw, coraz większa konkurencja na rynku usług doradczych). Podejmowane są trudne decyzje – likwidacja niektórych centrów badawczych i szkół rolniczych, zmiana lokalizacji centrali, ograniczenie zatrudnienia. W Polsce działania takie w aspekcie mnogości zadań jakie czekają doradców w najbliższym czasie wydają się na razie bardzo odległą przyszłością. Kalkulacje potrzeb zatrudnienia, jakie przeprowadzałem pod kątem samej tylko pomocy dla rolników w wypełnieniu wnio-

sków o płatności bezpośrednio wskazują, że raczej potrzebna będzie dodatkowa siła robocza w doradztwie, tym bardziej, że jest to tylko jedno z zadań.

Można się jednak pokusić o spojrzenie dalej w przód. Liczba gospodarstw w Polsce już spada w dość dużym tempie. Struktura rolnictwa ulega zmianie. Średnia powierzchnia gospodarstwa zaczyna sięgać 10 ha, co jeszcze nie tak dawno wydawało się prawie niemożliwe [Rocznik... 2002]. Tak więc potencjalna liczba klientów doradztwa spada. Dodając do tego fakt, że w przeciągu najbliższych kilku lat pewna grupa rolników nabierze doświadczenia w obcowaniu z dokumentacją UE, a spektrum prywatnych firm doradczych powiększy się, udział państwowego doradztwa w tym zakresie będzie coraz mniejszy. Oczywiście zawsze pozostanie grupa odbiorców takich usług, tak jak i doradztwa związanego z produkcją rolniczą. Powstaną też nowe obszary działań, w obrębie których oczekiwana będzie pomoc od doradztwa przez pozostałych mieszkańców wsi.

W latach siedemdziesiątych, w Irlandii, zapewne też nie spodziewano się redukcji zatrudnienia w doradztwie rolniczym. Warto więc na to spojrzeć z perspektywy trzydziestoletniego doświadczenia tego kraju i pomyśleć, jak może wyglądać polski system doradztwa za 10, 20 lat. Reasumując, dobre doradztwo rolnicze nie tylko adaptuje się do zmian w rolnictwie, ale je uprzedza, przez co zapobiega niepowodzeniom rolników i ich rodzin. Powinno ono zarówno wspierać tradycyjnych rolników w ich dalszej specjalizacji, jak i wskazywać pozostałym możliwe ścieżki alternatywnego rozwoju. Nie podejmując nowych zagadnień, nie nadążając za przemianami na wsi, może okazać się mało przydatne dla większości społeczności wiejskich.

## 6. Doświadczenia Irlandii a polskie doradztwo rolnicze

W roku 2003, w ramach projektu bliźniaczego Phare „Krajowy System Doradztwa Rolniczego”, rozpoczęła się współpraca pomiędzy polskimi partnerami: Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi i Krajowym Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, a stronami reprezentującymi kraje UE: SAC (Scottish Agricultural College), Defra (Departament Rolnictwa i Żywności Anglii) i Teagasc (doradztwo rolnicze, Irlandia). Wielokierunkowy projekt ma na celu wykorzystanie doświadczeń krajów partnerskich w dostosowaniu polskiego doradztwa rolniczego do nowych realiów i przygotowaniu ich pracowników do zadań, jakie czekają ich w bliskiej przyszłości, tj. przed i po akcesji do UE.

Kluczowymi częściami projektu są:

- opracowanie programów szkoleniowych dla doradztwa, związanych z narzędziami wsparcia rolnictwa dostępnymi po akcesji, w tym z płatnościami bezpośrednimi;
- oszacowanie potrzeb szkoleniowych (ilu doradców i w jakich dziedzinach będzie wymagało przeszkolenia);

- opracowanie materiałów szkoleniowych dotyczących ww. zagadnień (materiały drukowane, prezentacje power point);
- przygotowanie przedakcesyjnej kampanii informacyjnej na rzecz rolników, w celu zapoznania ich z możliwymi do wykorzystania narzędziami wsparcia rozwoju ich gospodarstw (opracowanie plakatów, ulotek, oszacowanie liczby spotkań z rolnikami itp.);
- opracowanie założeń systemu przepływu informacji na rzecz doradztwa rolniczego;
- przygotowanie doradców do udzielania rolnikom pomocy w zakresie poprawy higieny i jakości produkcji;
- przygotowanie doradców do wspierania grup producenckich.

## 7. Podsumowanie - wnioski dla polskiego rolnictwa i doradztwa

- Oczwistym może się okazać stwierdzenie, że rolnictwo irlandzkie w porównaniu z polskim jest silniejsze ekonomicznie, posiada lepszą strukturę, a potencjał pojedynczych farm jest dużo większy. Mimo olbrzymiej skali produkcji pojedynczych gospodarstw mają one przed sobą niekończący się wyścig modernizacyjny powiązany z ustawicznym powiększaniem areалу. Część tych wielkich farm wypada z rynku nie mogąc sprostać wymogom jakościowym bądź ilościowym. Irlandczycy sami przyznają w rozmowach kuluarowych, że ten kierunek (także kierunek wskazywania takiej drogi przez doradztwo) był jednym z większych błędów jakie zostały popełnione od początku obecności Irlandii w strukturach UE. Doradcy mówią: „W pierwszym okresie członkostwa w UE wspieraliśmy rozwój wielu małych i średnich gospodarstw w kierunku rolniczym. Dziś wiele z nich już nie istnieje. Dywersyfikujcie działalność na terenach wiejskich tak szybko jak to jest możliwe, wypełniajcie inne nisze produkcyjne i w sferze usług, tam gdzie jest jeszcze miejsce”.
- W związku z powyższym w zupełnie innym świetle stoją niektóre z finansowych narzędzi jakie będą dostępne dla polskich gospodarstw po akcesji do UE. Nasuwa się pytanie czy na przykład wspieranie gospodarstw niskotowarowych nie powinno być ukierunkowane na różnicowanie działalności i wspieranie odchodzenia od typowych kierunków działalności rolnej. Patrząc na doświadczenia i strukturę rolną w krajach zachodniej Europy, trudno jest oczekiwać, że polskie, małe gospodarstwa w wyniku tego rodzaju dofinansowania staną się podmiotami mogącymi utrzymać się na rynku. Nacisk w rozdysponowaniu funduszy UE powinien być położony na kilka kierunków: inwestycje w gospodarstwach, których skala już dzisiaj rokuje utrzymanie się w branży, inwestycje w różnicowanie działalności w przypadku gospodarstw słabszych ekonomicznie, wspieranie przedsięwzięć wspólnych (grupy producenckie, kółka maszynowe), działania rolno-środowiskowe, za-

lesianie i renty strukturalne. Działania mające na celu wspieranie młodego rolnika także powinny być uzależnione od potencjału przyszłego gospodarstwa – w przypadku słabszych podmiotów dofinansowanie ukierunkowane powinno być na działania dywersyfikujące, a w przypadku silniejszych na modernizację, podwyższanie jakości i stawianie czoła wyzwaniom rynku.

- Doradztwo rolnicze, które z pewnością przeżyje pewnego rodzaju szok rozwojowy (zarówno państwowe jak i prywatne – mnogość zadań, dofinansowanie tych działań z SOP, wielka rzesza klientów) będzie musiało wskazywać nowe kierunki rozwoju wielu mieszkańcom wsi i wielu przypadkach wspierać rolników w decyzji odejścia od działalności typowo rolniczych lub gospodarowania w ogóle (renty). Ponadto niemałą rolę odegra tu doradztwo socjo-ekonomiczne na rzecz ludności wiejskiej, która po odejściu od rolnictwa oczekiwać będzie pomocy w poszukiwaniu nowych źródeł zarobkowania. Od podjęcia tych działań będzie uzależniony rozwój instytucji doradczej, gdyż liczba typowych rolników i ich problemów będzie zmniejszać się z roku na rok, tak jak i ogólna liczba gospodarstw. Zagadnienia związane z przystąpieniem Polski do UE, które dziś są nowe dla większości rolników, w niedługiej przyszłości staną się ich chlebem powszednim, a młodsze pokolenie z większością ich poradzi sobie samo. Rolą doradztwa będzie jedynie wskazywanie zmian w WPR, a co za tym idzie w dopłatach, formularzach itp. Utrzymanie zaś klientów technologicznych usług doradczych będzie coraz trudniejsze, gdyż pozostające na rynku wyspecjalizowane farmy będą wymagały bardzo aktualnej, nierzadko głęboko przetworzonej informacji rynkowej oraz wysoce specjalistycznych danych technologicznych i tylko ich zapewnienie może skłonić gospodarzy do korzystania z danego źródła usług. W tym miejscu jeszcze raz należy podkreślić silną konkurencję firm prywatnych na polu doradztwa rolniczego, której dalszego silnego rozwoju trzeba się spodziewać w najbliższym okresie.
- Oczywiście mnogość zadań i podwyższanie jakości doradztwa niesie za sobą pytania o źródła finansowania doradztwa w Polsce. Pewną nadzieję niesie Sektorowy Program Operacyjny dla rolnictwa, w ramach którego możliwe będzie dofinansowanie firm doradczych (także prywatnych). Nie mniej jednak obserwując systemy doradcze w innych krajach, nasuwa się pytanie czy nie czas na płatne (lub częściowo płatne) doradztwo państwowe. Zmiana taka z pewnością spowodowałaby pewien szok, głównie mentalny, u rolników, którzy przyzwyczajeni są do bezpłatnego doradztwa. Nie byłby to chyba jednak szok finansowy, ponieważ doświadczenia płynące choćby z programu SAPARD pokazują, że rolnicy niejednokrotnie są gotowi zapłacić wysokie kwoty za oferowane przez prywatne firmy konsultingowe usługi w zakresie przygotowania wniosków o dofinansowanie lub biznes planów. Tym bardziej, że konsekwencją takiej usługi jest pozyskanie przez gospodarstwo dużo większego dofinansowania.

Wprowadzenie płatnego doradztwa umożliwiłoby

- po pierwsze: skuteczniejsze działanie w terenie (ciągłe problemy z finansowaniem dojazdów do gospodarstw, utrudniony kontakt z rolnikiem);
- po drugie: podwyższanie kwalifikacji doradców, a przez to jakości usług;
- po trzecie: podwyższenie standardu placówek doradczych, jakości środowiska pracy doradcy i jego satysfakcji z wykonywanej pracy.

Zmiana taka powinna następować etapowo, poprzez wprowadzanie pojedynczych płatnych usług specjalistycznych oraz zryczałtowanych opłat rocznych za korzystanie z pakietu usług podstawowych. Na zagadnienia te warto popatrzeć także z punktu pojemności budżetu narodowego, którego szczupłość w obecnym czasie grozi poważnymi redukcjami w finansowaniu doradztwa. W Irlandii, pomimo płatnych usług, państwo ciągle dopłaca do doradztwa, jednak finansowanie Teagasc jest mniejsze z każdym rokiem. Opłaty za poszczególne usługi doradcze, w porównaniu z obrotami finansowymi współpracujących z doradztwem gospodarstw, są niskie, pomimo to uzyskane w ten sposób środki stanowią większość budżetu Teagasc.

- Podstawowym czynnikiem sprawnego funkcjonowania doradztwa rolniczego w Polsce jest szybkie opracowanie i wdrożenie w życie systemu przepływu informacji, służącego zarówno rolnikom (pozyskiwanie bieżących informacji) jak i doradcom (uzyskiwanie odpowiedzi na złożone pytania, źródło bieżących informacji rynkowych, źródło materiałów szkoleniowych, wsparcie ekspertów). System taki, w szczególności w części działania na rzecz doradztwa, musi być obudowany w precyzyjne procedury umożliwiające sprawne pozyskiwanie informacji, wraz z określeniem odpowiedzialnych osób w poszczególnych instytucjach włączonych do systemu. Autor, w ramach wspomnianego programu bliźniaczego, przygotowuje propozycję założeń takiego systemu.
- Nie mniej istotną od doradztwa funkcję pełnią na rzecz gospodarstw irlandzkich związki rolnicze (irlandzki IFA – Irish Farmers' Association; angielski NFU – National Farmers' Union). Instytucje te, złożone z przedstawicieli rolników z poszczególnych hrabstw, utrzymują na szczeblu kraju stały kontakt z rządem i wskazują problemy nurtujące rolników oraz możliwy sposób ich rozwiązania, a także, poprzez reprezentacje w Brukseli pilnują interesów rolników na forum UE. Dwa wnioski, które nasuwają się po zapoznaniu się z funkcjonowaniem tych instytucji w Irlandii i Anglii oraz które wydają się być podłożem sukcesu działania związków w tych krajach są następujące:
  1. Związki rolnicze Irlandii i Anglii są całkowicie apolityczne. Każdy członek związku, który wybiera drogę kariery politycznej jest zobowiązany do wystąpienia ze związku. Powrót w szeregi związku jest możliwy po ustalonym okresie jaki musi upłynąć po wystąpieniu z partii politycznej. Żaden zatem związek nie przeradza się w partię polityczną.

2. W związku z powyższym do przedstawicielstw związku na skalę hrabstwa, kraju czy też UE wybierani są rolnicy, będący prawdziwymi gospodarzami, znającymi realia rolnicze regionu i kraju, a nie lokalni działacze polityczni.

O zadowoleniu z funkcjonowania związków w Irlandii czy Anglii najlepiej świadczy fakt, że w krajach tych nie ma partii rolniczych, „walczących” o prawa rolników, gdyż rolę taką spełnia doskonale związek. Działania związków są na tyle skuteczne, że protesty rolników należą do rzadkości, a formy tych protestów są raczej symboliczne. Wynika to także z wysokiej świadomości rolników i przeświadczenia, że takie działanie może pomóc w pozyskaniu wsparcia innych grup społecznych, a w przypadku wielkich akcji protestacyjnych byłoby to trudne, ponieważ utrudniają one funkcjonowanie innych podmiotów, uniemożliwiają transport itd. Świadomość ta uwidacznia się także w przekonaniu, że dobrze funkcjonujący związek rolniczy, wolny od polityków, jest wystarczającym narzędziem wywierania nacisku na szczebel rządowy w celu zabezpieczenia własnych interesów w skali kraju i UE.

- Cenne doświadczenia można wynieść także ze sposobów pozyskiwania środków finansowych UE przez irlandzkie rolnictwo i wsparcia jakiego udziela w tej dziedzinie Teagasc. Pierwszą, podstawową kwestią jest utrzymanie wszelkiej dokumentacji w sposób możliwie najprostszy. Na przykład formularz wniosku o dofinansowanie inwestycji w gospodarstwie rolnym to tylko 4 strony plus załączniki. Porównując to z wnioskiem i biznes-planem w programie SAPARD, który jest nadmiernie rozbudowany, warto byłoby zastanowić się o ile prościej może wyglądać dokumentacja w przypadku narzędzi, jakie będą dostępne dla polskich rolników od maja przyszłego roku. Otrzymane od ekspertów irlandzkich przykłady dokumentacji, wniosków itp. zostały przekazane do MRiRW. Po drugie, rolnik irlandzki, płacący roczną opłatę za usługi doradcze, z wyłączeniem wymienionych w pkt. 3.6. dodatkowych usług, jest kompleksowo obsługiwany przez Teagasc – to doradca często prowadzi dla niego (najczęściej w przypadku mniejszych farm, gdzie rejestry nie są prowadzone komputerowo) księgę obrotu stada, rejestr zakupu i sprzedaży zwierząt, czy księgę rachunkową. Rolnik przychodzi tylko do doradcy z plikiem rachunków i dokumentów, które należy wpisać do odpowiednich ksiąg. W chwilach, gdy zbliżają się terminy składania wniosków o poszczególne formy dofinansowania UE, w szczególności w przypadku płatności bezpośrednich, doradcy irlandzcy pracują nierzadko 24 godziny na dobę, ustalając dyżury podczas których na bieżąco obsługiwani są rolnicy mający problemy z wypełnieniem wniosku o płatność.
- Decentralizacja wielu instytucji, w tym ministerstwa rolnictwa, ma także istotny wpływ na wykorzystanie dostępnych środków z funduszy UE. W każdym hrabstwie znajduje się przedstawicielstwo ministerstwa i to tam

ostatecznie trafiają wnioski o dofinansowanie składane przez rolnika (osobiście lub pocztą). Wszelkie poprawki w składanych formularzach muszą być dokonane przez rolnika wcześniej, najczęściej podczas wspólnego wypełniania wniosku z doradcą. Po złożeniu wniosku, wszelkie nieprawidłowości mogą być przyczyną jego odrzucenia. Tak więc procedurami przyjmowania, rozpatrywania, akceptacji poszczególnych wniosków zajmuje się lokalna delegatura ministerstwa. Również tam składane są wnioski o płatność, wraz z fakturami (w przypadku inwestycji). Dopiero te wnioski, po formalnym zatwierdzeniu, wędrują do Dublinia. Rolnik nie musi się więc udawać daleko w celu złożenia dokumentacji, zarówno ośrodek pomocy doradczej jak i biuro składania wniosków znajduje na terenie hrabstwa. W tak funkcjonującym systemie nie ma Agencji Płatniczej, jako wyodrębnionej instytucji. Płatnościami z całego kraju zajmuje się osobna grupa ludzi wewnątrz ministerstwa, licząca zaledwie 5 osób.

Przykład Irlandii jest w wielu dziedzinach cenny dla polskiego rolnictwa i doradztwa, w szczególności w dobie akcesji do UE, gdy doświadczenia kraju członkowskiego mogą pomóc w zaoszczędzeniu czasu na przygotowania procedur, instytucji, kadr do absorpcji środków finansowych, czyli w skrócie w zaoszczędzeniu pieniędzy, które mogą trafić na polską wieś. Warto więc korzystać z tych doświadczeń i unikać błędów na każdej płaszczyźnie, poczynawszy od planowania przyszłości pojedynczego gospodarstwa (dywersyfikacja czy dalsza modernizacja i powiększanie skali produkcji, optymalizacja przyszłych dopłat), poprzez funkcjonowanie jednostek doradczych (doradztwo płatne czy bezpłatne, nowe zadania, podwyższanie kwalifikacji, nadążanie za konkurencją doradztwa prywatnego), aż po doświadczenia organizacyjne, proceduralne jednostek centralnych, w tym ministerstwa (uproszczone procedury i dokumentacja w przyznawaniu dofinansowania, wyraźna polityka wspierania określonych kierunków rozwoju gospodarstw rolnych, uruchomienie sprawnego systemu przepływu informacji na rzecz doradztwa i rolnictwa).

#### ŹRÓDŁA:

1. „Fact sheet on Irish Agriculture” (maj 2003). Wyd. Economics and planning Division; Department of Agriculture and Food. Dublin Irlandia.
2. Cennik usług doradczych Teagasc, (maj 2003 r.). Wydawca: Teagasc. Dublin, Irlandia.
3. „County Business Plan 2003” (2003). Wyd. Teagasc, County Kildare, Irlandia.
4. Materiały szkoleniowe z wizyty studyjnej w Irlandii, czerwiec/lipiec 2003 r.
5. Strona internetowa Teagasc: [www.teagasc.ie](http://www.teagasc.ie)
6. Rocznik Statystyczny 2002. GUS, Warszawa.

GRZEGORZ CETNER

**ORGANIZACJA DORADZTWA ROLNICZEGO W REPUBLICE IRLANDII NA PRZYKŁADZIE HRABSTWA KILDARE****STRESZCZENIE**

Artykuł jest próbą zebrania doświadczeń doradztwa rolniczego Republiki Irlandii. Kraj ten należy do Unii Europejskiej od roku 1973 i przez ostatnie 20 lat doradztwo rolnicze dopracowało się tam dobrze funkcjonującego systemu świadczenia usług na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich, co przekłada się m.in. na wysoki procent wykorzystania przez irlandzką wieś środków finansowych dostępnych w ramach narzędzi wsparcia UE. Na szczególną uwagę zasługują aspekty systemu przepływu informacji na rzecz doradztwa oraz prostych procedur ubiegania się o finansowanie UE w ramach poszczególnych narzędzi. Doświadczenia te mają szansę być wykorzystane w ramach prowadzonego przez Krajowe Centrum Doradztwa, Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, we współpracy z irlandzkimi, szkockimi i angielskimi specjalistami, projektu bliźniaczego „Krajowy System Doradztwa Rolniczego” (Phare). Artykuł opisuje w sposób zwięzły zakres tego projektu oraz zawiera wnioski dla polskiego rolnictwa i doradztwa płynące z obserwacji przemian w otoczeniu rolnictwa Irlandii. Autor poddaje dyskusji kwestię płatnego doradztwa rolniczego w Polsce, a także inne kluczowe zagadnienia, jak np. kierunek rozwoju polskich gospodarstw i związane z tym tendencje w rozwoju instytucji doradczych i kadry doradczej. Jako kluczowe zadanie przed akcesją do struktur UE autor uznaje opracowanie i wdrożenie skutecznego systemu przepływu informacji na rzecz doradztwa.

GRZEGORZ CETNER

**ORGANIZATION OF AGRICULTURAL ADVISORY IN REPUBLIC OF IRELAND - EXAMPLE OF COUNTY KILDARE****SUMMARY:**

This article is an approach to collecting the experiences of agriculture advisory service in Republic of Ireland. This country exists within the EU since 1973 and through the last twenty years the Irish advisory worked out the well functioning system of service for farmers and other people on rural areas. This seems to be one of the main factors of high level utilisation of EU funds which are accessible for Irish farming within particular EU schemes. The vital components of the Irish system are first of all: the information flow system for the agricultural advisory and the simple procedures and application documentation for beneficiaries who apply for EU scheme funds. There is a chance to use the experiences of the Irish advisory service within the Twinning Project (Phare), under the name „National System of Agricultural Advisory”, led by the National Advisory Centre for Agriculture and Rural Development (NACARD) in co-operation with Irish, Scottish and English specialists. The article describes briefly the scope of this project and consists some conclusions for Polish agriculture and advisory service, coming from the changes observed in the area of Irish agriculture. Author opens the discussion on the need for the paid agricultural advisory in Poland and on some other crucial topics like the direction of Polish farms development and related to that the tendencies in the development of advisory institutions and staff. Author pointed the preparation and implementation of the information flow system for the agricultural advisory as a key task for the pre-accession period.